

A VAJDASÁGI NEMZETEK ÉS NEMZETISÉGEK IRODALMÁNAK KÖLCSÖNÖS FORDÍTÁSA ÉS KIADÁSA 1970-TŐL 1975-IG

Ismeretes, hogy társadalmi és politikai szervezeteink, kezdve a Kommunista Szövetségtől és a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségétől a Közművelődési Közösségek Szövetségéig és az íróegyesületekig, ismételten és igen határozottan állást foglaltak a Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei közötti kétirányú közlekedés mellett a kultúra terén, külön hangsúlyozva az irodalom, a leírt szó, a könyv szerepét a jobb kölcsönös megismerés, a népek testvériségének elmélyítése szolgálatában. Ezek után merő szószaporítás volna hosszasan bizonygatni az irodalmi művek kölcsönös fordításának mint a nemzetek és nemzetiségek kultúrája közötti egészséges, eleven kölcsönhatás eszközeinek fontosságát, részletesen fejtegetni ennek eszmei és elvi indokait a mi soknemzetiségű társadalmunkban. Ez azonban nem jelenti, hogy nem szükséges időről időre mérlegre tenni a fordítók és kiadók áldozatos munkájának, valamint a Kulturális Ünigazgató Érdekközösség támogatásában testet öltő társadalmi gondoskodás és erőfeszítés eredményeit, vizsgálat alá venni a felmerülő problémákat és nehézségeket, amelyek természetesen nem küszöbölhetők ki egyik napról a másikra a legegységesebb és leghatározottabb állásfoglalások révén sem.

Talán nem árt emlékeztetni rá, hogy e fontos tevékenység az 1970 előtti egy-másfél évtizedben nem állott épp a figyelem középpontjában, ami láthatóan tükröződik a korszak fordítói bibliográfiájában, különösen a nemzetiségi nyelvekről a nemzetek nyelvére történő fordítást illetően; nem mutat sokkal kedvezőbb képet ekkoriban a jugoszláv nemzetek irodalmának kölcsönös fordítása sem. A nemzetiségi könyvkiadás ezzel szemben épp az említett időszakban indult igen erőteljes fejlődésnek, túljutva az ötvenes évek elején beállott néhány éves krízisen. E könyvkiadás az ötvenes évek második felétől kezdődő fellendülés idején a nemzetiségi nyelvű eredeti alkotói tevékenység kibontakoztatása mellett

rendkívül nagy sikereket mutatott fel a jugoszláv nemzetek irodalmának fordítása és közreadása terén is. A hatvanas évek vége felé és a hetvenes évek elején politikai és kulturális közvéleményünk mind határozottabban felismeri annak az állapotnak a tarthatatlanságát, amelyben „a nemzetiségi irodalmak még mindig meglehetősen elszigeteltségben vannak, kívül esnek a szélesebb és intenzívebb kulturális áramlásokon és kritikai értékeléseken. A szélesebb közvéleménynek — ideértve a kulturális közvéleményt is — nem áll módjában megismerkedni a nemzetiségi nyelveken folyó alkotó munka legértékesebb terméseivel sem. A nemzetiségi könyvkiadás egyik jellemzője a nyelvi és regionális bezárkózottság”.¹ A fordítói tevékenység iránti érdeklődés fokozódásáról a hetvenes évektől kezdődően a különböző szintű megbeszélések, tanácskozások és elemző írások egész sora tanúskodik, melyek közül jelentőségében magasan kiemelkedik az 1972-ben Travnikban és az elmúlt év végén Zágrábban megtartott országos szintű tanácskozás. Míg azonban a travniki összejövetel legfőbb eredménye a helyzet felmérése, az állapotok feltérképezése volt, s az ott elhangzott beszámolók és hozzászólások szinte kivétel nélkül a mulasztások szenvedélyes ostromozásában merültek ki, a későbbiek — mindenekelőtt a zágrábi tanácskozás — már kétségtelen eredményeket, pozitív tendenciákat s még ígéretesebb terveket, szándékokat, egyszóval biztató távlatokat is regisztrálhattak.

Nyilvánvaló azonban, hogy nekünk itt, a soknemzetiségű Vajdaságban mindig elegendő okunk van a nemzetek és nemzetiségek kölcsönös közeledése és jobb megismerése terén elért eredmények külön, tartományi relációkban való felmérésére, a tapasztalt mulasztások és az előállott akadályok megállapítására a még gyorsabb előrehaladás érdekében. Említünk ennek bizonyosságául egyetlen, ám nagyon szemléletes példát. A már idézett Dragoljub Gavarić, aki valóban behatóan ismeri az egész ország nemzetiségi könyvkiadását, a vajdasági nemzetiségeket meg kiváltképpen, a zágrábi tanácskozásra készített beszámolójának dokumentációs anyagában (a jugoszláviai magyar nemzetiség irodalmának fordítása a jugoszláv nemzetek nyelvére) a következő „jugoszláviai (!) magyar” írókat is felsorolta: Ion Alen, Németh László, Simon István, Szabó Magda, Weöres Sándor, Gárdonyi Géza, Kardos G. György, Láng György, József Attila, Molnár Ferenc. (Érthető ez, ha tudjuk, hogy a szerző a nemzetiségi könyvkiadást valóban ismeri, de nem ismer(het)i a nemzetiségi irodalmakat!) Ha pedig az adatok pontatlanok, nyomban kétségek támadnak a belőlük levont következtetések iránt is.

Amint az írás címéből kitetszik, vizsgálódásunk tárgyául az 1970-től 1975-ig terjedő hat éves időszakot választottuk. E választást egyfelől

¹ Dragoljub Gavarić: *Medusobno prevodenje književnih dela sa jezika naroda i narodnosti Jugoslavije. Savez književnika Jugoslavije*, Zagreb, 1976. 18. old.

az a körülmény indokolja, hogy a fentebb említett pozitív tendenciák éppen ebben az időszakban bontakoztak ki, tehát a kétségtelen eredmények is jórészt ekkoriban születtek, másrészt ugyancsak e sorok írója a felszabadulástól 1970-ig terjedő huszonöt éves időszak kölcsönös irodalmi fordításainak bibliográfiáját már elemezte, s eredményeiről *A népek és nemzetiségek kétirányú közlekedése az irodalomban* (Üzenet, 1973. 1. sz. könyvalakban: *Könyvek országútján*, Forum, 1973.) című dolgozatában beszámolt.

Jelen dolgozat könyvészeti adatai a következő kiadványokból valók: *A vajdasági nemzetiségek irodalma, 1945—1972.* a Vajdasági Közművelődési Közösség és a Matica srpska könyvtára kiadása, 1973; Marija Čurčić: *A vajdasági népek és nemzetiségek kölcsönös műfordításai* (1945—1975). A Kanizsai Írótábor Füzetei 3. Kanizsa—Újvidék, 1975; Dragoljub Gavarić: *Medjusobno prevodjenje književnih dela sa jezika naroda i narodnosti Jugoslavije.* Savez književnika Jugoslavije. Zagreb, dec. 1976.

1. A jugoszláv nemzetek irodalmának fordítása a vajdasági nemzetiségek nyelvére

A jugoszláv nemzetek irodalmának fordítását a vajdasági nemzetiségek nyelvére viszonylagos állandóság és folyamatosság jellemzi a felszabadulástól napjainkig. Sőt, a felszabadulás utáni első évek nemzetiségi könyvkiadásában egyenesen túlsúlyban volt a fordító irodalom, s csak később, a nemzetiségi irodalmak erőteljesebb kibontakozása eredményeként jött létre az eredeti alkotások és a fordítások közötti egészséges mennyiségi arány.

A tárgyalt időszak magyar nyelvű műfordítói bibliográfiája egyértelműen tanúsítja, hogy mind a fordításban publikált művek esztétikai értékét, mind változatosságát tekintve, a tevékenység tovább fejlesztette a korábbi gazdag hagyományokat, újabb lehetőségeket nyújtva e nemzetiség olvasóinak a jugoszláv népek legjelentősebb irodalmi értékeinek befogadására — anyanyelvükön. Az időszak legjelentősebb vállalkozásainak többek közt Miloš Crnjanski: *London regénye*, Boško Petrović: *Mire elszáll a nyár*, Danilo Kiš: *Fövenyóra*, Beno Zupančić: *Vészharang* című regénye, Dragutin Tadijanović: *Kései arató* című verseskönyve, továbbá Lise és Otto Bihalji-Merin: *Jugoszlávia* című művészete, és kultúrtörténeti esszékötete fordítását tekinthetjük. Nem hagyhatjuk azonban említetlen az ifjúsági és gyermekkönyvek sorozatában megjelent olyan jelentős műveket sem, mint Ivo Andrić elbeszélései (*A lóportorony*), Danilo Kiš: *Korai bánat*, Franc Bevc: *Tito* (2. és 3. kiadása!),

Arsen Diklić: *Kisrégi szállás*, Vidoe Podgorec: *Szőke cigánygyerek* című regényei. Láthatóan jelen vannak itt a szerb, a horvát, szlovén és a macedón irodalom képviselői, bár kétségtelen a szerb írók túlsúlya s a vajdaságiak szerény képviselője, akiket egyedül Boško Petrović képvisel. A regény számszerű túlsúlya ellenére is kielégítőnek mondható a műfaji változatosság, hisz a regények mellett novellás-, verseskönyv és esszégyűjtemény is szerepel. A vizsgált időszak mennyiségi mutatóit tekintve, (összesen 20 cím jelent meg) a termés megfelel a felszabadulás óta eltelt három évtized átlagának (a kiadói össztermés mintegy 10%-a). Az egyes esztendőik produkciója között azonban bizonyos egyenetlenség figyelhető meg: 1971-ben és 1975-ben csak egy-egy, 1972-ben négy, 1974-ben pedig hat cím jelent meg. E hullámzást semmiképpen sem lehet valamiféle tendencia mutatójának tekinteni, hanem csakis e tevékenység természetéből következő jelenségnek, hisz amint látható, egy-egy év szerényebb teljesítményét jóval gazdagabb termés követi, és fordítva.

A jugoszláv népek irodalmából magyarra fordított művek különben kivétel nélkül reprezentatív alkotások, s igen jelentős helyet foglalnak el abban az irodalomban is, amelyhez közvetlenül tartoznak, a szerzők pedig egytől egyik az illető irodalmak vezető egyéniségei. A jegyzék ennek ellenére — vagy épp ezért — némi hiányérzetet támaszt, mivel keresve sem találunk benne új neveket, az utóbbi egy-másfél évtizedben feltűnt és afirmálódott alkotót. Feltűnő emellett, hogy míg a jugoszláv népek irodalmának egyetemes magyar bibliográfiája igen gazdag különböző antológiákban — kezdve a népköltészettől az elbeszélés-, esszé- és drámagyűjteményekig —, addig a jugoszláviai magyar könyvkiadás a *Napjaink éneke* című kétkötetes lírai antológia és a *Felhőjáték* című gyermekvers-antológia óta nemigen vállalkozott hasonló feladatra.

A szlovák nyelvű fordítói irodalom legalább olyan gazdag és változatos, mint a magyar, s nem is csak relatíve, az eredeti alkotásokhoz viszonyítva, hanem abszolút mennyiségben is. Igaz, nagy számban szerepelnek e bibliográfiában más kiadókkal koprodukcióban készült ún. füzetes kiadványok (egyenként alig 20 oldalnyi terjedelemben), de ha ezeket figyelmen kívül hagyjuk is, 16 könyv alakban megjelent művet találunk e jegyzéken. Ismeretes, hogy a szlovák nyelvű könyvkiadás általános jellemzője az ifjúság és gyermekek felé fordulás, ami világosan tanúsítja egyfelől, hogy a hazai szlovák olvasóközönség zöme az ifjabb, iskolás korú nemzedék soraiból regrutálódik, másfelől pedig, hogy e kiadói politika az egyetlen lehetséges utat választotta a jövő generáció kialakításához. A felnőtt olvasók számára kevesebb, de igényesen és gondosan megválasztott mű jelent meg, mégpedig Miroslav Krleža, Meša Selimović, Andrej Hieng és Erih Koš egy-egy kiemelkedő alkotása. Az ifjúság számára szintén e zsánerben legjelentősebbet alkotó

írók műveiből válogattak; többek közt Branko Ćopić, Mira Alečković, Video Podgorec, Milivoj Matošec, Mato Lovrak, Ivan Kušan, Dragan Lukić, Mirko Petrović, Ahmet Hromadžić nevét találjuk a jegyzékben. E tevékenységben az egyes évek termése között nem mutatkoznak jelentősebb mennyiségi különbségek, s ha a felnőtt olvasók számára hat év alatt kiadott négy címet tartjuk szem előtt, nem indokolt valamiféle szoros időbeli szinkron számonkérése.

Román fordításban három könyv jelent meg az elmúlt hat esztendő alatt a jugoszláv népek irodalmából, köztük két antológia (mai jugoszláv elbeszélések és mai szerb gyermekversek), valamint Vasko Popa versei. Nincs okunk és jogunk kételkedni benne, hogy ez a kiadói-fordítói produkció reális, szem előtt tartva a kiadói-fordítói kapacitást és a jugoszláviai román nemzetiségű olvasóközönség igényeit, a könyvpiac felvevő képességét. Nyilván épp a címek csekély száma indokolja az antologikus kiadványok túlsúlyát, hisz ily módon a kevés cím is a jugoszláv irodalmak nagyobb területére ad betekintési lehetőséget.

A Ruske slovo, a ruszin nyelvű könyvkiadó szerkesztősége a Tartományi Közművelődési Közösségnek a fordítói tevékenységre vonatkozó körkérdésére küldött válaszában többek közt a következőket olvashatjuk: „A marxista irodalom körébe tartozó művek kivételével az elmúlt tíz év alatt egyetlen könyv sem jelent meg a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek irodalmából ruszin fordításban... Ennek oka, hogy a Közösség (ti. Vajdaság SZAT Kulturális Önigazgatói Érdekközössége — J. G.) rendelkezésére álló anyagi eszközök nem voltak elegendők arra, hogy fedezzék minden nemzetiség ilyen irányú tevékenységét. Még arra sem voltak elegendők, hogy az eredeti irodalmi alkotások költségeit fedezzék”. (Djura Laćak). Feltehetnénk természetesen a kérdést, hogy vajon a többi nemzetiségi kiadó elegendő anyagiakkal rendelkezett-e ahhoz, hogy minden arra érdemes eredeti alkotást közreadhasson, s csak annyi fordítást publikált, amennyire az eredeti művek kiadása után fölösleges eszközei maradtak? Aligha. E szónoki kérdés felvetésével azonban semmiképpen sem a ruszin könyvkiadó eljárását kívánjuk megkérdőjelezni, hisz általánosan ismertek annak több mint szerény anyagi lehetőségei, de szükségesnek látszott legalább utalni a fenti érvelés tarthatatlanságára.

2. A vajdasági nemzetiségek irodalmának fordítása szerbhorvát nyelvre

A legnagyobb változás, túlzás nélkül állíthatjuk, döntő fordulat a vajdasági nemzetiségek irodalmának szerbhorvát fordítása terén játszódott le a folyó évtized első hat esztendejében. Sőt, eddigi értesüléseink alapján elmondhatjuk, hogy a kedvező folyamat 1976-ban is tartott, s a ki-

adói tervek ismeretében arra következtethetünk, hogy az elkövetkező években is tartani fog. Elegendő ennek szemléltetésére megemlíteni, hogy az elmúlt évben olyan jelentős vállalkozás realizálódott, mint Bori Imre: *Irodalmunk évszázadai* (valójában a jugoszláviai magyar irodalom története) c. munkájának szerbhorvát fordítása (a Matica srpska kiadásában), továbbá a belgrádi Narodna knjiga könyvkiadó méltán nagy érdeklődéssel várt három könyve (Majtényi Mihály, Tolnai Ottó és Varga Zoltán egy-egy könyve), s itt kell említeni a Matica srpska eddigi legnagyobb vállalkozásának előkészületeit a jugoszláviai magyar irodalom legjelentősebb műveinek bemutatására több műfajt felölelő öt kötetes válogatásban.

A döntő fordulat tényének szemléltetésére azonban nem szükséges túllépnünk a tárgyalt hat éves időszakon, azon belül is bővebb termost vehetünk számba, mint bármikor a felszabadulás óta ennyi idő alatt. A legjelentősebb vállalkozások ebben az időszakban is a Matica srpska kiadó nevéhez fűződnek, s fontos körülmény, hogy épp e nagymúltú és országos rangú intézmény égisze alatt léphetett egy-egy reprezentatív alkotásával, illetve kötetével az ország legnépesebb olvasóközönsége elé irodalmunk idősebb korosztályának három legrangosabb alkotója: Gál László, Szirmai Károly és Majtényi Mihály (Gál László válogatott verseivel, Szirmai válogatott elbeszéléseivel, Majtényi pedig a csatornaregénnyel). E kiadó ily módon jelentősen hozzájárult annak az elvnek valóra váltásához, hogy „a valódi művészi értékeknek, tekintet nélkül, hogy mely nyelven jöttek létre, egyenlő feltételekkel kell jelen lenniük az irodalmi és szellemi életben, egyenrangú körülmények között kell Jugoszlávia olvasóközönsége elé, illetőleg a kritika mérlegére kerülniük. Voltaképpen ez egyik feltétele a nemzetek és nemzetiségek teljes egyenlőségének a szellemi és művészeti fejlődés terén. A nyelvi különbségek ebben nem képezhetnek akadályt”.² Ugyancsak a Matica srpska gondozásában jelent meg az újabb nemzedék két vezető íróegyéniségének, Gion Nándornak és Domonkos Istvánnak is egy-egy fontos alkotása (*Ezen az oldalon; Kormányletörésben*).

Ha nem is ilyen intenzitással, de meglehetősen rendszerességgel publikál nemzetiségi irodalmat szerbhorvát fordításban a belgrádi Nolit könyvkiadó is. A korábbi Gál- és Ács-versek, Major Nándor novellái és regénye, valamint Tolnai versei és a még korábbi jugoszláviai magyar lírai antológia után a tárgyalt időszakban Bogdánfi Sándor: *Egy merénylő vallomása* c. regényét tette le e kiadó olvasói asztalára. Rendszeresen adja közre a nemzetiségi irodalmak alkotásait szerbhorvátul az újvidéki „Radivoj Čirpanov” munkásegyletem kiadói munkaközössége is, amely

² Dragoljub Gavarić: I. m. 18. old.

Deák Ferenc meséit (*Bagoly és csizma*) és Domonkos István regényét (*A kitömött madár*) jelentette meg, újabban pedig a Bratstvo-Jedinstvo is, amely a kétszeres HÍD-díjas Pap József, valamint Fehér Kálmán verseit juttatta el olvasóihoz; egy-egy címszóval gazdagította e jegyzéket az ürögi szerb olvasókör és a zrenjanini kulturális központ is. Nem hagyhatjuk ki a felsorolásból a szabadkai Osvit kiadót, amely szerény anyagi lehetőségeihez képest példamutató következetességgel és állhatatossággal folytatja több éve a magyar irodalom fordítását; tevékenységéhez olyan kuriózum is fűződik, mint Sáfrány Imre: *Na tragu* című könyvének fordítása, amely előbb jelent meg, mint a magyar, tehát az eredeti *Várnak az apostolok*, de itt jelent meg Kopeczky László: *A ház* című regénye, Deák Ferenc: *Légszomj* című drámája, 1976-ban pedig Urbán János novelláinak egy válogatása *Obale pod suncem* címen. Mint már említettük, legújabban felzárkózott az említett kiadók mellé a Narodna knjiga és a BIGZ, mely utóbbi Tolnai Ottó: *Ördögfej* című ifjúsági regényét adta közre.

Ha e jegyzékből egyelőre még hiányzik is néhány jelentős alkotó neve és műve, például Fehér Ferencé, Ács Károlyé, Herceg Jánosé stb. és néhány, a jugoszláviai magyar irodalomban jelentős értéket hordozó műfaj, mint például az esszé, joggal várható, hogy részint a Matica srpska említett nagyszabású vállalkozása, részint az időközben más kiadóknál megjelenő fordítások révén eljut a szerbhorvát könyvkiadás oda, hogy a nagyobb „adósságok” letörlesztése után minden figyelmét irodalmunk folyó termésére irányíthatja, s lépést tarthat annak időszerű történéseivel.

A korábbi évtizedekhez képest hasonló fellendülés tapasztalható a szlovák irodalom szerbhorvát fordítása terén is, mint amelyet a magyar irodalom esetében regisztrálhattunk. Míg ugyanis az 1970-ig eltelt negyed század alatt összesen két (!) szlovák nyelvű irodalmi alkotás jutott el a szerbhorvát olvasókhoz, az elmúlt hat esztendő alatt kereken hat! Közülük kettő antológia (*Jahač iz Turkmenije* — Mai jugoszláviai szlovák elbeszélések; *A jugoszláviai szlovák költészet kis antológiája*) és három olyan kiemelkedő szlovák alkotó műve, mint (a nemrég elhunyt) Michal Babinka (*I bi zemlja*), Viera Benkova Popitova (*Saloma*) és Viťazoslav Hronjec (*So, ali pesak*).

Ha adataink pontosak, akkor a szerbhorvát—román kölcsönös fordítások terén az a különleges helyzet állt elő a tárgyalt időszakban, hogy több művet fordítottak románról szerbhorvátra, mint fordítva. Az előbbi fejezetben már említettük, hogy román nyelvre három művet fordítottak le a jugoszláv nemzetek irodalmából, ugyanakkor románról szerbhorvátra ötöt. Mihai Avramescu már korábban lefordított regénye után a Matica srpska most a szerző válogatott verseit (*Stepenice osame*) adta

közre; Slavko Almajan szintén másodízben szólalt meg szerbhorvát fordításban, ezúttal *Noć od hartije* c. alkotása jelent meg. Ugyancsak az ő válogatásában és szerkesztésében adta ki az ürögi Szerb Olvasókör *Budjenje Klepsidre* címen a jugoszláviai román költészet kis antológiáját. A Bratstvo-Jedinstvo a nemrég elhunyt Ion Balan: *Zelena zima*, a belgrádi Nolit pedig Radu Flora: *Tišina svitanja* c. művét adta közre. Ha kívül esik is vizsgálódásunk időbeli keretein, nem hagyhatjuk említetlen, hogy a jugoszláviai magyar irodalom történetével szinte egyidőben, s ugyancsak a Matica srpska, kiadta (1976-ban) Radu Flora: *Vajdaság román irodalma* c. munkáját is.

Nem számítva Vlado Kostelnik saját kiadásában (horvátul) megjelentett regényét (*Biserne staze*, Vukovar, 1971), a tárgyalt időszakban két könyv jelent meg a jugoszláviai ruszinok irodalmából szerbhorvát fordításban, mégpedig Julijan Tomaš: *Pesme u prahu* című könyve és a mai ruszin írók válogatott elbeszélései *Duboke brazde* címen.

Ha e futólagos áttekintés után összegezni kívánjuk a számszerű eredményeket, azt találjuk, hogy míg a felszabadulástól 1970-ig terjedő negyed század alatt a négy vajdasági nemzetiség irodalmából összesen 35 mű jutott el valamely jugoszláv nemzet olvasóihoz, addig a most vizsgált hat esztendő alatt — csak szerbhorvátul — 31. (Ez a „csak” itt nem azt jelenti, hogy kedvezőbb képet kapnánk, ha a szlovén, macedón és horvát nyelvterületet is vizsgálnánk, mert ott, sajnos, semmi sem történt ezen a téren. De erre még visszatérünk.) Mint a mellékelt jegyzékből látszik, a jugoszláviai magyar irodalomból 17, a szlovákból 6, a románból és ruszinból 4—4 könyvet fordítottak le szerbhorvátúra. A jugoszláviai magyar irodalom vonatkozásában e változást azzal az adattal is szemléltethetjük, hogy a korábbi 25 éves periódusban kb. minden tizenharmadik eredeti alkotás jelent meg valamely jugoszláv nemzet nyelvén is, a mostani időszakban pedig — átlagosan 20 eredeti alkotás megjelenését számítva évenként — csaknem minden negyedik mű megjelent szerbhorvátul.

A vajdasági nemzetiségi irodalmak szerbhorvát nyelvre való fordításának mellékelt jegyzéke még néhány megállapítást sugall. Ha szem előtt tartjuk, hogy a Szerb Szocialista Köztársaság keretébe tartozik a két szocialista autonóm tartomány, melyekben az országban élő nemzetiségek túlnyomó többsége található, akkor érthető, hogy a vajdasági könyvkiadók és könyvkiadással foglalkozó más intézmények (Matica srpska Könyvkiadó, „Radivoj Ćirpanov” munkásegyetem, Bratstvo-Jedinstvo Könyvkiadó, ürögi Szerb Olvasókör, zrenjanini Kulturális Központ, szabadkai Osvit Könyvkiadó) mellett és után a szerbiai könyvkiadók vállalták a legtöbbet a nemzetiségi irodalmak szerbhorvát nyelven való prezentálása terén: Nolit, BIGZ, Narodna knjiga (Belgrád), Bag-

dala (Kruševac). Kevésbé érthető azonban, hogy a mi köztársaságunkban tapasztalt ilyen lendületes fordítói tevékenységnek szinte egyáltalán nincs semmilyen kisugárzása a többi köztársaságok felé. Ez annál furcsább, mivel mind magyarra, mind szlovákra a szlovén és részben a macedón irodalmi művek egész sorát fordították le az elmúlt évtizedek során, kezdve Cankartól Beno Zupančićig, Andrej Hiengig és Peter Božičig, vagy Szlavko Janevszkitől Jovan Pavlovszkiig és Vidoe Podgorecig, hogy az ifjúsági és gyermekirodalom gazdag fordítói bibliográfiáját — különösen szlovén nyelvről — ne is említsük. Természetesen senkinek sem jutna eszébe valamiféle számszerű reciprocitást számon kérni, de joggal feltételezhetnénk ilyen gazdag fordításirodalom alapján szorosabb írói-fordítói és kiadói kapcsolatokat magyar—szlovén—macedón, illetőleg szlovák—szlovén—macedón reláción, amiből nem egy-, hanem kétirányú közlekedésnek kellene következnie.

Nem szükséges talán bizonyítani, hogy e mégoly impozáns adatok is csupán kezdeti eredményekről tanúskodnak, s nem feledtethetik a még meglevő adósságokat, kiváltképpen nem a további feladatokat, tehát semmiképpen nem adnak okot önelégültségre. Hiba lenne továbbá e sikerek fényében figyelmen kívül hagyni az e tevékenységgel kapcsolatos megoldatlan kérdéseket. A Matica srpska Könyvkiadó például a Tartományi Közművelődési Közösség körkérdésére küldött válaszában a társadalmi támogatás elégtelenségét jelöli meg e tevékenység további lendületének fő akadályaként. A Bratstvo-Jedinstvo rámutatott a fordítások és az eredeti művek kiadói költsége közti különbségre, s felhívta a figyelmet arra, hogy az érdekközösség valójában csak a fordítót serkenti (a fordítói tiszteletdíj kiegészítésével), a kiadót viszont nem támogatja abban, hogy a nagyobb anyagi ráfordítással előállított fordítást az eredeti művekkel azonos árszinten hozza forgalomba. Az érdekközösség ugyanis a kiadó által már (belső átömlesztés útján) dotált áron vásárolja fel a példányszám felét, tehát csak a raktárkészlet felduzzadásával szemben jelent biztosítékot a kiadónak. Itt kell felvetni azt a kérdést is, hogy bár a hazánkban megjelenő könyvek átlagos példányszáma igen alacsony, ami a példányszámonkénti előállítási költségek magas szintjéhez, egyszóval magas könyvárakhoz vezet, az érdekközösség mégis a tirázs felső határát szabja meg (a tirázs felét, de legfeljebb 1000 példányt vesz át a népkönyvtárak számára a lefordított művekből), holott a mi körülményeink között ésszerűbb volna a tirázs alsó határát megszabni.

Ugyancsak a Matica srpska veti fel a fordítói káder kérdését is, mégpedig a nemzetiségi irodalmak fordításával foglalkozók csekély anyagi érdekelttségét. E fordítók helyzete ugyanis sokkal kedvezőtlenebb, mint azoké, akik világnyelvekről vagy az ún. nagy irodalmakból fordítanak. Utóbbiak — hogy a bestsellerek fordítóiról ne is szóljunk — a megismé-

telt kiadásokra, tehát a fordítói tiszteletdíjak többszörösére számíthatnak, míg az előbbieknél ilyen esélyeik egyáltalán nincsenek. Ettől eltekintve, az előttünk fekvő adatok alapján leszögezhetjük, hogy teljesen szertefoszlottak azok a korábban oly gyakran hangoztatott „érvek”, miszerint a nemzetiségi irodalmak fordításának leküzdhetetlen akadálya, hogy nincsenek a nemzetiségi nyelveket és irodalmakat megfelelő szinten ismerő fordítók.

3. A vajdasági nemzetiségek irodalmának kölcsönös fordítása

A jugoszláv nemzetek és nemzetiségek irodalmi alkotásának kölcsönös fordítását vizsgálva, igen figyelemre méltó következtetésre jut s igen elgondolkodtató megállapításokat is tesz Vajdaságra vonatkozólag a „kívül álló”, a belgrádi Dragoljub Gavarić. Egyik megállapítása: „A szerbhorvát nyelvterület irodalmából (magyarra) lefordított művek szerzői között túlsúlyban vannak a szerbiaiak. Jellemző, hogy a vajdasági (szerb) írók műveit csekélyebb mértékben fordították, mint várható volna”.³ Mint dolgozatunk 2. fejezetében megállapítottuk, a tárgyalt időszakban csupán a magyar fordítói bibliográfiában szerepel egy vajdasági szerb író műve (Boško Petrović: *Mire elszáll a nyár*). És a másik megállapítás: „Szembeötlő a fordítói tevékenység hiánya az egyes nemzetiségek viszonylatában. Csak egyedi példák ismeretesek az albán, magyar, török, szlovák és román irodalom kölcsönös fordítása terén. Elmondhatjuk, hogy a jugoszláviai nemzetiségek egészében alig ismerik egymás irodalmi alkotásait, s csak az elmúlt években figyelhettünk meg e területen jelentősebb aktivitást”.⁴ Sajnos, e megállapításnak csak első részével érthetünk egyet, amely a nemzetiségi irodalmak kölcsönös fordításának hiányát szögezi le, de valami számottevő aktivitásról még a legközelebbi múltban sem beszélhetünk. S ha az imént afölött csodálkozunk — méltán —, hogy a Vajdaságban és Szerbiában lendületet vett fordítói tevékenység a nemzetek és nemzetiségek viszonylatában semmilyen hasonló mozgást nem serkentett, nem váltott ki a többi köztársaságban, akkor még inkább csodálkozhatunk azon, hogy e lendület hatása a nemzetiségi irodalmak kölcsönös fordítása terén sem tapasztalható. Igaz, ami e területen történt, az éppen az elmúlt 5—6 esztendőben történt, de mindez egészében nagyon kevés.

A nemzetiségi nyelvű könyvkiadók közül legtöbbet a szlovák Obzor tett ezen a téren, és nem is csak azzal, hogy a magyarra és románra lefordított két-két nemzetiségi nyelven született irodalmi művel szemben

³ Dragoljub Gavarić: I. m. 8. old.

⁴ Dragoljub Gavarić: I. m. 18. old.

szlovákra négy ilyen művet fordítottak le, hanem inkább azzal, hogy olyan műveket adtak közre, mint a jugoszláviai magyar novella antológia Bori Imre válogatásában (*Cesta domov*), Deák Ferenc ifjúsági regénye (Zsiványok — *Ten zbojnik*) és Mihai Avramescu válogatott költeményei (*Stupne samoty*). Magyar fordításban a szlovák Michal Babinka gyermekeknek szánt versfüzére jelent meg gazdagon illusztrálva (*Igor nagyra nő* címen) és a román Mihai Avramescu két regénye egy kötetben, a *Letört ágak* és az *Ezüstherceg* (az utóbbi regény címével mint kötetcímmel). Román nyelvre magyarról Bogdánfi Sándor: *Óriások* című ifjúsági regényét (*Giganti*) fordították, szlovákról pedig Michal Babinka: *Unde se nasc ceturile c.* művét. A továbbiakról csak annyit tudunk e dolgozat írásakor, hogy a Forum kiadó gondozásában 1976-ban megjelent az első ruszin nyelvű mű is magyar fordításban, mégpedig Miron Budimszki gyermekeknek szánt elbeszélései *Furfangos Jankó kassza* címen.

Abban a reményben, hogy a fordítói bibliográfiából önként adódó megállapítások egyaránt rámutattak az eredményekre és fogyatékoságokra, az elért sikerekre, valamint a még megoldásra váró problémákra, a könyvkiadás előtt álló tennivalókra, jobbnak láttuk ezúttal eltekinteni a szokásos összegezéstől, nehogy a tanácsosztogatásnak, az egyes kiadók kiemelésének, mások elmarasztalásának a hibájába essünk.

FÜGGELÉK

A VAJDASÁGI NEMZETEK ÉS NEMZETISÉGEK IRODALMA (1970 ÉS 1975 KÖZÖTTI) KÖLCSONOS FORDÍTÁSAINAK JEGYZÉKE*

FORDÍTÁSOK A JUGOSZLÁV NEMZETEK IRODALMÁBÓL

I. Magyar nyelvre

1970.

1. Petar Božić: AZ ÉLET PEREMÉN (Na robu zemlje)
2. Bora Ćosić: CSALÁDOM SZEREPE A VILÁGFORRADALOMBAN (Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji)
3. Milorad Janković: OMISI GÁLYÁK (Omiške strele)

* Sajnos, nem áll módunkban e fordítások bibliográfiáját mellékelni, mivel forrásaink némelyike nem tartalmazza a legelmebb bibliográfiai adatokat (fordító, példányszám stb.) sem.

1971.

4. Danilo Kiš: KORAI BÁNAT (Rani jadi)

1972.

5. Jakov Ignjatović: ŐRÖK VŐLEGÉNY (Večiti mladoženja)
6. Jugana Stojanović: LEONARDO DA VINCI
7. Boško Petrović: MIRE ELSZÁLL A NYÁR (Dolazak na kraj leta)
8. Beno Zupančič: VÉSZHARANG (Plat zvana)

1973.

9. France Bevc: TITO
10. Danilo Kiš: FŐVENYÓRA (Peščanik)
11. Ivan Kušan: KOKO PÁRIZSBAN (Koko u Parizu)
12. Vidoe Podgorec: SZŐKE CIGÁNYGYEREK (Beloto ciganče)
13. Sunčana Škrinjarić: A KÉKKABÁTOS NYÁR (Ljeto u modrom kaputu)

1974.

14. Ivo Andrić: LÓPORTORONY
15. Oto és Lise Bihalji-Merin: JUGOSZLÁVIA
16. Arsen Diklić: A KISRÉTI SZÁLLÁS (Salaš u malom ritu)
17. Dragutin Tadijanović: KÉSEI ARATÓ. (Válogatott versek)
18. TÖRTÉNETEK A NÉPFELSZABADÍTÓ HÁBORÚBÓL (Priče iz NOB)

1975.

20. Miloš Crnjanski: LONDON REGÉNYE (Roman o Londonu)

II. Szlovák nyelvűre

1970.

1. Milivoj Matošec: POSTRACH LIPOVEJ ULICE (Strah u ulivi Lipa)
2. Vidoe Podgorec: BIELY CIGANEK (Beloto ciganče)
3. Jovanka Jorgačević: SLNKO PRE MOJ KAKTUS
4. Branka Jurca: ČERVENÉ ČIŽMIČKY (Crvene čizmice)*
5. Ela Peroci: KLOBUČNIK, KOHUT A KVET (Šeširče, petao i cvet)*
6. Tone Seliškar: MOJA PRVA KNIHA (Moja prva knjiga)*
7. Josip Vandot: KEKEC V HORACH (Kekec u planinama)*

8. Josip Vandot: KEKEC SE VRACIA Z HOR (Kekec se vraća s planina)*
9. Josip Vandot: KEKEC UZDRAVI MARIENKU (Kekec je izlečio Maricu)*
10. Josip Vandot: KEKEC A KMOTRA PECHTA (Kekec i kuma Pehta)*

1971.

11. Meša Selimović: DERVIŠ A SMRT (Derviš i smrt)
12. Kristina Brenkova: ŽELEZNY PRSTEN (Gvozdeni prsten)
13. Erih Koš: SIETE (Mreže)
14. Mato Lovrak: MICKO, MUCKO A DEDKO (Micko, Mucko i dedica)

1972.

15. Mira Mihelić: PETKOVA SVATOJANSKA NOĆ (Petkova ivanjska noć)*
16. Beno Zupančič: STOPAT MELONOV (Sto pet lubenica)*
17. Andrej Hieng: LES A BRALO (Gozd in pečina)
18. Lojze Kovačič: LETOM SVETOM (Koračanje za nosom)*
19. Mato Lovrak: ZAVIATY VLAK (Vlak u snijegu)
20. Ivan Kušan: KLAMEŠ, MELITA (Lažeš, Melita)

1973.

21. Miroslav Krleža: VETRI NAD PROVINCINIM MESTOM
22. Branka Jurca: BRAČEK A SESTRICHA (Bratić i sestra)*
23. Branka Jurca: NEZBEDNI ZAJKO (Nestašni zečić)*
24. Dragan Lukić: VRABEC V KLOBUKU (Vrabac u šeširu)

1974.

25. Branko Ćopić: ZAHRADA SLEZOVEJ FARBI (Bašta slezove boje)
26. Mira Alečković: SLNEČNE VEŽIAKY (Sunčani soliteri)
27. Vid Pečjak: O ROBOTOI, KTORY UTIEKOL (O robotu, koji je pobegao)*
28. Ahmet Hromadžić: BYSTRE POTOKY (Bistri potoci)*
29. Svetlana Makarovič: PEKAREN MIŠMAŠ (Pekara Mišmaš)

* A *-gal jelölt címszavak ún. füzetes kiadványok, melyeket ugyan nem szokás mint könyveket felvenni a bibliográfiákba, mi mégis felvettük őket, hogy minél teljesebb képet nyújthassunk a szlovák fordítói tevékenységről.

1975.

30. Leopold Suhodolčan: MAJSTER NITKA (Majstor Nit)*
31. Mirko Petrović: BRANKA
32. Franc Levstik: AKO UROBILI VIDKOVI KOŠIELKU (Kako su napravili Vidku košuljicu)*
33. Josip Ribičič: MYŠULO (Mišulin)*
34. Leopold Suhodolčan: GOMBIKOVA CHALUPA (Dom od dugmadi)*

III. *Román nyelvre*

1970.

1. 65 POVESTRI (65 elbeszélés. Antológia)

1972.

2. LEPURASUL ALBASTRU (Mai szerb gyermekversek. Antológia)

1973.

3. Vasko Popa: VERSURI NOI (Novi stihovi)

FORDÍTÁSOK A VAJDASÁGI NEMZETISÉGEK IRODALMÁBÓL SZERBHORVÁT NYELVRE

I. Magyar irodalom

1971.

1. Kopeczky László: KUĆA (A ház) Osvit, Subotica
2. Sáfrány Imre: NA TRAGU (Várnak az apostolok) Osvit, Subotica
3. Deák Ferenc: ŽEDJ ZA VAZDUHOM (Légszomj) Rukovet, Subotica

1972.

4. Bogdánfi Sándor: ČUTANJE NIJE ZLATO (Hallgatni nem arany) Matica srpska, Novi Sad
5. Deák Ferenc: SOVA I ČIZME (Bagoly és csizma) RU „Radiovoj Čirpanov” Novi Sad
6. Szirmai Károly: VIZIJE TIŠINE (A csend víziói) Matica srpska, Novi Sad
7. Domonkos István: PUNJENA PTICA (A kitömött madár) RU „Radiovoj Čirpanov” Novi Sad

1973.

8. Bogdánfi Sándor: ISPOVEST JEDNOG ATENTATORA (Egy merénylet vallomása) Nolit, Beograd
9. Domonkos István: JA BITI (Kormányeltörésben) Matica srpska, Novi Sad

1974.

10. Gál László: IPAK (Mégis) Matica srpska, Novi Sad
11. Gion Nándor: S OVE STRANE (Ezen az oldalon) Matica srpska, Novi Sad
12. Foky István: MAČJI KLAVIR, Centar za kulturu, Zrenjanin

1975.

13. TAJNA ZGARE „A” (Magyar szerzők rádiójátékai gyermekeknek) Srpska čitaonica, Irig
14. Fehér Kálmán: JANUARSKI ČILIBAR (Válogatott költemények) Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad
15. Majtényi Mihály: ŽIVA VODA (Élő víz) Matica srpska, Novi Sad
16. Pap József: RANE PO KRILIMA (Válogatott költemények) Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad
17. Tolnai Ottó: DJAVOLJE GLAVICE (Ördögfej) BIGZ, Beograd

II. Szlovák irodalom

1972.

1. Michal Babinka: I BI ZEMLJA, Matica srpska, Novi Sad
2. Viťazoslav Hronjec: SO, ALI PESAK. RU „Radivoj Čirpanov”, Novi Sad

1973.

3. JAHAC IZ TURKMENIJE. Mai jugoszláviai szlovák elbeszélések. Matica srpska, Novi Sad

1975.

4. Kalman Michal: NE NOSI SVAKI VOJNIK PUŠKU. Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad
5. Viera Benkova Popitova: SALOMA. Bagdala, Kruševac
6. MALA ANTOLOGIJA POEZIJE JUGOSLOVENSKIH SLOVAKA. Srpska čitaonica, Irig

III. Román irodalom

1972.

1. Mihai Avramescu: STEPENICE OSAME. Versek. Matica srpska, Novi Sad

1973.

2. BUDJENJE KLEPSIDRE. A jugoszláviai román költészet kis antológiája. Srpska čitaonica, Irig
3. Ion Balan: ZELENA ZIMA. Elbeszélések. Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad

1975.

4. Radu Flora: TIŠINA SVITANJA. Nolit, Beograd

IV. Ruszin irodalom

1971.

1. Vlado Kostelnik: BISERNE STAZE. Regény. A szerző kiadása. Vukovar

1975.

2. Julijan Tomaš: PESME U PRAHU. Versek. Bagdala, Kruševac
3. DUBOKE BRAZDE. Mai ruszin írók válogatott elbeszélései. Matica srpska, Novi Sad

A VAJDASÁGI NEMZETISÉGEK IRODALMÁNAK KÖLCSÖNÖS FORDÍTÁSA

I. Magyar nyelvre

a) szlovák irodalom

1972.

1. Michal Babinka: IGOR NAGYRA NŐ (Ako rástol Igorko)

b) román irodalom

1972.

2. Mihai Avramescu: EZÜSTHERCEG (Tinerețe frântă — Mesajul)

II. Szlovák nyelvre

a) magyar irodalom

1971.

1. Deák Ferenc: TEN ZBOJNIK (Zsivány)

1972.

2. Major Nándor: ZEMIAKOVE KONIČKY (Krumplilovacskák)
3. CESTA DOMOV. Jugoszlávai magyar írók válogatott elbeszélései

b) *román irodalom*

1971.

4. Mihai Avramescu: STUPNE SAMOTY. Versek

III. Román nyelvre

a) *magyar irodalom*

1973.

1. Bogdánfi Sándor: GIGANTI (Óriások)

b) *szlovák irodalom*

1972.

2. Michal Babinka: UNDE SE NASC CETURILE

Rezime

Uzajamno prevedenje i izdavanje literatura naroda i narodnosti
Vojvodine 1970—1975. godine

Na osnovu bibliografskih podataka autor daje prikaz stanja na polju uzajamnog prevođenja literarnih dela naroda i narodnosti, delatnosti od izuzetnog značaja za bolje međusobno upoznavanje i zbližavanje naroda i narodnosti mnogonacionalne Vojvodine.

Podatke i komentare, odnosno zaključke koji proizlaze iz prikazanog stanja, autor sistematizuje i tri poglavlja: u prvom govori o prevođenju literarnih dela jugoslovenskih naroda na jezike vojvođanskih narodnosti, u drugom o prevođenju dela sa jezika vojvođanskih narodnosti na srpskohrvatski, i u trećem o uzajamnom prevođenju literatura vojvođanskih narodnosti.

U prvom poglavlju konstatuje da prevođenje književnih dela sa jezika jugoslovenskih naroda na jezike vojvođanskih narodnosti karakteriše ujednačenost i kontinuitet od oslobođenja do današnjih dana, šta više, u prvim posleratnim godinama u izdavačkoj delatnosti vojvođanskih narodnosti prevedene knjige su činile većinu produkcije, i tek je kasnije uspostavljena povoljna i zdrava

proporcija između prevodilaštva i originalnog stvaralaštva, koja se i danas održava.

U prevođenju literarnih dela vojvođanskih narodnosti na srpskohrvatski jezik konstatuje se u obrađenom vremenskom periodu veliki napredak, čak odlučan zaokret, što potvrđuje podatak da je za ovih šest godina na srpskohrvatski jezik prevedeno ukupno 30 takvih dela, dok je u dvadesetpetgodišnjem periodu od oslobođenja do 1970-e godine svega 35. Na osnovu produkcije u 1976-oj godini i daljih planova pojedinih izdavačkih kuća može se konstatovati da ova pozitivna tendencija i dalje traje.

Na planu uzajamnog prevođenja literatura vojvođanskih narodnosti učinjeno je veoma malo. Samo su na slovački jezik prevedena 4 naslova, dok na mađarski i rumunski samo po dva.

Članku je kao dokumentacioni materijal priključen spisak prevedenih dela u periodu od 1970-e do 1975-e godine.

Zusammenfassung

Die gegenseitige Übersetzung und Herausgebung der Literatur der Völker und Völkerschaften Wojwodinas 1970—1975

Aufgrund biografischer Angaben berichtet der Autor über dem Stand der gegenseitigen Übersetzung von literarischen Werken der Völker und Völkerschaften, sowie von Tätigkeiten von aussergewöhnlicher Bedeutung für eine bessere gegenseitige Bekanntschaft und Annäherung der Völker und Völkerschaften des viel völkischen Wojwodinas.

Die Angaben und Kommentare bzw. Schlussfolgerungen, die aus dem dargestellten Stand hervorgehen, behandelt der Autor in drei Kapiteln: im ersten handelt es sich um die Übersetzung von literarischen Werken der jugoslawischen Völker in die Sprachen der wojwodinischen Völkerschaften, im zweiten um die Übersetzung von Werken aus den Sprachen der wojwodinischen Völkerschaften in das Serbokroatische, und im dritten um die gegenseitige Übersetzung der Literatur der wojwodinischen Völkerschaften.

Im ersten Kapitel wird konstatiert, dass die Übersetzung von literarischen Werken aus den Sprachen der jugoslawischen Völker in die Sprachen der wojwodinischen Völkerschaften durch Gleichmässigkeit und Kontinuität von der Befreiung bis heute gekennzeichnet sind, dass sogar während der ersten Nachkriegsjahre die übersetzten Bücher, die von den wojwodinischen Völkerschaften herausgegeben wurden, die Mehrheit der Produktion ausmachten, und dass das zusagende und gesunde Verhältnis zwischen dem Übersetzungs- und originalen Schaffensdrang, der noch heute erhalten ist, erst später hergestellt wurde.

Bei der Übersetzung von literarischen Werken der wojwodinischen Völkerschaften in die serbokroatische Sprache wird grosse Fortschritte, sogar eine entscheidende Wendung in dem behandelten Zeitraum konstatiert, was die Angabe bestätigt, dass in diesen sechs Jahren insgesamt 30 solche Werke ins Serbokroatische übersetzt wurden, dagegen in der fünfundzwanzigjährigen Periode von der Befreiung bis die 1970iger Jahre nur 35. Aufgrund der Produk-

